ولا تنفع الشفاعة عنده الا لمن اذن له
الحمد لله والمنة که این رساله عجیبه و عجاله نافعه کثیر الافادت وافی المنفعت المسمی به
افضل البضاعة فی تحقیق الشفاعة
و رساله دوم المسمی به
القول الفاصل بین الحق والباطل
حسب خواهش شرف الدین و محمد حسین نفعهما الله فی الدارین خیر منفعة
در مطبع قادری محمد عبد القادر طبع نمود

الحمد لقابل الشفاعة في يوم الدين للانبياء والمرسلين والشهداء والصالحين
على من يشفع يوم البعث والنشور لجميع عصاة المؤمنين وعباد الله المذنبين ا
میگوید بنده ارذل الخلیقه بل لاشی فی الحقیقه فقیر شیخ محمد حسین ولد منشی محمد اسمعیل صاحب سلمه
ساکن قصبه پهت ضلع مظفرنگر عفی الله عنه که چون مدتی ست که بسیاری از مردم باتباع هوای نفسانی
یا از نارسائی افهام نارسا بمفهوم کلام علما را اتهام انکار شفاعت انبیاء علی نبینا وعلیهم الوف من التحیة
والثناء بر جناب عالم ربانی وفاضل لاثانی حاجی حرمین شریفین مهاجر من بیته الی الله حافظ قرآن شهید فی سبیل الله
ابو عمر محمد اسمعیل علیه رحمة الله الجلیل میکنند وکتاب مستطاب تقویة الایمان مصنفه شهید
را مظهر آن میدانند و انواع اقوال مفتعله اعتراضا نسبت بشهید مرحوم زبان زد دنیا زند و حواله اد
مینمایند لهذا بنظر دستگیری مستغرقان لجه سفاهت ونا انصافی وتفهیم امر حق به برادران دینی و
سکالی برای ادانی واعالی حضرت مولانا محیی السنة ماحی البدعة سند السادات مجمع البرکات
رسول رب المشرقین سید محمد نذیر حسین ادامه الله علی رؤسنا در سنه یکهزار و دوصد و نود
شش هجری صرف همت والانهمت بتدوین این رساله بجواب معترضین فرموده استصوابا و استحسانا
ارسال خدمت فضلای بلده لکهنؤ وغیره که عبارتست از حضرات مولانا ابو البرکات مولوی تراب

صاحب و مولوی محمد یوسف صاحب و مولوی رحمت اللہ صاحب و مولوی محمد گلزار علی صاحب
و مولوی سید ابو الحسن صاحب و مولوی محمد سعد اللہ صاحب و مولوی خادم احمد صاحب و مولوی
محمد اکرم خان صاحب و مولوی سخاوت علی صاحب و مولوی مملوک العلی مدرس اول مدرسہ دہلی ادامہم اللہ الی قرون
دراز انجام مزین بتقریظات و مواہیر جمیع حضرات سابقین الوصف شدہ آمد پس درین ایام بمقتضاے
ضرورت سعی بلیغ برای شیوع و انتشارش از بہر مفاد مسلمانان بکار رفت و این عجالہ نافعہ را
بفضل البضاعة فی حقیقة الشفاعة موسوم کردم ربنا تقبل منا انک انت
السمیع العلیم صاحب رسالہ تقویۃ الایمان تحت این آیہ کریمہ قل ادعوا الذین زعمتم من
دون اللہ لا یملکون مثقال ذرۃ فی السموات ولا فی الارض تا آخر می نویسد کہ خلاصہ
عبارت او نقل می آید سو سنا چاہیے کہ شفاعت کہتے ہین سفارش کو اور دنیا مین سفارش کئی طرح کی
ہوتی ہی جیسی ظاہر کی بادشاہ کی ہان کسی شخص کی چوری ثابت ہو جاوے اور کوئی امیر او
وزیر اوسکو سفارش سے بچا لیوے تو ایک تو یہ صورت ہی کہ بادشاہ کا جی تو اوس چور کی پکڑنی کو
ہی چاہتا ہی اور اوسکی آئین کی موافق اوسکو سزا ہی پہنچتی ہی مگر اوس امیر سے دب کر اوسکی سفارش
مان لیتا ہی اور اوس چور کی تقصیر معاف کر دیتا ہی کیونکہ وہ امیر اوسکی سلطنت کا رکن ہی اور اوسکی
بڑی رونق دے رہا ہی سو بادشاہ یہ سمجھتا ہی کہ ایک جگہ اپنے غصہ کو تھام لینا اور ایک چور کو
درگذر کرنا بہتر ہی اس سے کہ اس امیر کو ناخوش کر دیجئے کہ بڑے بڑے کام خراب ہو جاوین اور سلطنت
کی رونق گھٹ جاوے اوسکو شفاعت وجاہت کہتے ہین یعنی اوس امیر کے وجاہت کے سبب سے اوسکی
سفارش چلی سو اس قسم کی سفارش اللہ کے جناب مین ہرگز ہرگز نہین ہو سکتی اور جو کوئی کسی نبی و ولی کو
یا امام کو و شہید کو یا کسی فرشتہ کو یا کسی پیر کو اللہ کے جناب مین اس قسم کا شفیع سمجھے سو وہ اصل مشرک ہے
اور بڑا جاہل کہ اوسنے خدا کے معنی کچھ نہین سمجھے اور اوس مالک الملک کی قدر کچھ نہ پہچانی دوسری
صورت یہ ہی کہ کوئی بادشاہ زادون مین سے یا بیگمات مین سے یا کوئی بادشاہ کا معشوق اوس چور کا
سفارشی ہو کر کھڑا ہو جاوے اور چوری کی سزا نہ دینے دیوے اور بادشاہ اوسکی محبت سے لاچار ہو کر

اور چور کی تقصیر معاف کر دی اوسکو شفاعت محبت کہتے ہین یعنی بادشاہ نے محبت کی
سبب سے سفارش قبول کر لی اور یہہ بات سمجھا کہ ایک بار غصہ پی جانا اور ایک چور کو معاف
کر دینا بہتر ہے اوس رنج سے کہ جو اوس محبوب کے روٹھہ جانے سے مجھکو ہوگا اس قسم کی شفاعت کسی طرح اوس دربار
مین ممکن نہین اور جو کسی کو اوسکی جناب مین اس قسم کا شفیع سمجھے وہ بھی ویسا ہی مشرک ہے اور جاہل کہ
جیسا مذکور اول ہو چکا وہ مالک الملک اپنے بندون کو بہتیرا ہی نوازے اور کسیکو حبیب کا اور کسیکو خلیل کا
اور کسیکو کلیم کا اور کسیکو روح اللہ و وجیہ اللہ کا خطاب بخشے اور کسیکو رسول کریم و مکین و روح القدس و روح الامین
فرمادے مگر یہہ مالک مالک ہی اور غلام غلام کوئی بندگی کی رتبہ سے قدم باہر نہین رکھہ سکتا اور غلامی
کی حد سے زیادہ نہین بڑہ سکتا جیسا اوسکی رحمت سے ہر دم خوشی سے جہکتا ہے ویسا ہی اوسکے
ہیبت سے رات دن زہرہ پہٹتا ہے **تیسری یہہ صورت** کہ چور پر تو چوری ثابت ہو گئی مگر وہ
ہمیشہ کا چور نہین اور چوری کو اوسنے کچھہ اپنا پیشہ نہین ٹھیرایا مگر نفس کی شامت سے قصور ہو گیا
سو اوس پر شرمندہ ہے اور رات دن ڈرتا ہے اور بادشاہ کی آئین کو سر آنکہون پر رکھکر اپنی تئین تقصیر وار
سمجھتا ہے اور لائق سزا کے سمجھتا ہے اور بادشاہ سے بہاگ کر امیر و وزیر کی پناہ نہین ڈہونڈتا
اور اوسکی مقابلہ کسی کی حمایت نہین جتاتا اور رات دن اوسیکا موہنہ دیکہہ رہا ہے
کہ دیکھئے میرے حق مین کیا حکم فرماوے سو اوسکا یہہ حال دیکہہ کر بادشاہ کے دل مین اوس پر
ترس آتا ہے مگر آئین بادشاہت کا خیال کرکے بے سبب درگذر نہین کرتا کہ کہین لوگون کے دلون مین
اس آئین کی قدر گہٹ نجاوے سو کوئی امیر وزیر اوسکی مرضی پا کر اوس تقصیر وار کی سفارش
کرتا ہے اور بادشاہ اوس امیر کی عزت بڑہانے کو ظاہر مین اوسکی سفارش کا نام کر کے اوس چور کے
تقصیر معاف کر دیتا ہے اوسکو شفاعت بالاذن کہتے ہین اور جس نبی و ولی کی شفاعت کا قرآن مین
مذکور ہے سو اوسکی یہی معنی ہین سو ہر بندہ کو چاہیے کہ ہر دم اللہ ہی کو پکارے اور اوسی سے ڈرتا رہے
اور اوسی کی التجا کرتا رہے اور اوسی کے روبرو اپنے گناہون کا قائل رہے اور اوسی کو اپنا مالک بھی سمجھے اور حامی
بہی اور جہان تک خیال دوڑاوے اللہ کی سوا کہین اپنا بچاو نجانے اور کسیکی حمایت پر بہروسا نکرے

کیونکہ وہ خود بڑا غفور رحیم ہی سب مشکلین اپنی ہی فضل سی کہول دیگا اور سب گناہ اپنی ہی حکم
سی بخش دیگا اور جسکو چاہیگا اپنی حکم سی اسکا شفیع بنا دیگا غرض کہ جیسا ہر حاجت اپنی کو اوسی کو سونپا
چاہئی اسیطرح یہہ حاجت بہی وسی کی اختیار پر چہوڑ دیجئی جسکو وہ چاہی ہمارا شفیع کر دی نہ یہہ
کہ کسیکی حمایت پر بہروسا کیجئی اور اوسکو اپنی حمایت کی واسطی پکاری اور اوسکو اپنا حمایتی سمجہکر
اصل مالک کو بہول جائی اور اوسکی احکام کو یعنی شرع کو بیقدر کر دیجئی اور اوسی اپنا حمایتی ٹہرا لیکر
ہونی کی راہ و رسم کو مقدم سمجہی کہ یہہ بڑی قباحت کی بات ہی انتہی کلام صاحب رسالہ تقویۃ الایمان
مختصراً۔ پس معترضی ازین عبارت صاحب تقویۃ الایمان اعتراض بر آن میکند کہ صاحب رسالہ
مذکورہ انکار شفاعت بالوجاہت کردہ باوجودیکہ او تعالی جل شانہ در قرآن مجید در حق حضرت عیسی
علیہ السلام میفرماید کہ وجیہا فی الدنیا والاخرۃ الایۃ یعنی الوجاہۃ فی الدنیا النبوۃ وفی الاخرۃ
الشفاعۃ کذا فی البیضاوی وغیرہ من التفاسیر پس از استنکاف شفاعت بالوجاہت انکار
قرآن شریف لازم می آید انتہی کلام المعترض مختصراً میگویم کہ صاحب رسالہ انکار شفاعت بالوجاہت
باین معنی کہ در کلام اللہ واحادیث وتفاسیر مذکور است اصلاً نکردہ چہ بمعنی ثبوت شفاعت بالاذن
صاحب رسالہ اعتقاد بر آن میدارد چنانکہ در وجیہ ثالث نوشتہ منطرح است زیرا کہ کل وجیہ فی
ایۃ علی ما فسرہ المفسرون مقبول الشفاعۃ وکل مقبول الشفاعۃ ماذون لہ فیہا
من اللہ تعالی فکل وجیہ ماذون لہ فیہا من اللہ تعالی فثبت مقصود صاحب الرسالۃ بالشکل
الاول واندفع اعتراض المعترض الاحول آری صاحب رسالہ انکار
شفاعت بالوجاہت بنا بر عرف عام کردہ چنانکہ در عرف مردمان شفیع ذی وجاہت از جاہ
وشوکت ومنت وی چون وچرا نمی کنند وباغراض خود بر گفتہ وی عمل می نمایند کہ مبادا کار
تہ وبالا کنند ومانع ومخل اغراض ما نشود وبرین خیال فاسد معاملہ عرض ومعروض بندگان
مقربین خدا تعالی را با خدا جل شانہ می پندارند کہ شفاعت بوجاہت ایشان بحضرت صمدیت
لا محالہ مقبول خواہد شد اگرچہ او تعالی از مشفوع لہ راضی نباشد چنانکہ بادشاہان دنیا بجانب نظر دار

وزیر ذی رتبه عالی منزلت که بوجاهت و کاردانی خود بر تمامی ممالک محروسه بادشاهی مستولی است
عفو جرایم مجرم میکنند اگرچه کاره باشند از عفو او مگر بپاس خاطر وزیر که مبادا در سلطنت
من خلل انداز نگردد شفاعت وزیر را اجابت می نمایند و این مجرم بحمایت وزیر مدبر کاردانی جاه
از خشم بادشاه ایمن می باشد پس آنچنین اعتقاد معترض وغیره بجناب باری جلشانه که صفت
فعال لما یرید ویحکم ما یشاء ویفعل ما یرید ولا یسأل عما یفعل وهم یسألون ولمن
الملک الیوم لله الواحد القهار میدارد موجب شرک جلی صریح است که او تعالی را مجبور و مقهور
دانسته و بندگان مقربین او را شریک کارخانه خدائی او شمرده که خدا تعالی بوجاهت و قدر منیع
ایشان که هرچه خواهند گفت و شفاعت هر کرا خواهند نمود قبول خواهد فرمود و صاحب رساله
شفاعت بمعنی را که احدی از اجماع امت محمدیه این را جائز نمی دارد انکار کرده حق است
که درین معنی عجز او تعالی لازم می آید و هو رفیع الدرجات و مولانا شاه عبد العزیز قدس
سره همین معنی را در تفسیر سوره جن تحت آیة لما قام عبد الله می نویسند و رد می فرمایند
هذه عبارته و سبب این هجوم آوردن هم اوقات او را منغص و مشوش میکنند و هم خود
در ورطه شرک و کفر گرفتار میشوند و میفهمند که چون نور الهی بخانه درونی این بنده
بسبب کمال ذکر و عبادت نزول فرموده گویا این بنده شریک کارخانه خدائی شده و او را
وجاهتی و قدری نزد حضرت حق تعالی پیدا شده که هرچه این بگوید حق تعالی بعمل آرد چنانچه
در دنیا مهمان را خاطرداری میزبان بهمین مرتبه میباشد و لهذا اهل دنیا متجسس میباشند
که بادشاه و امیر و حاکم و فوجدار در خانه هر که می آیند از وی حل مشکلات و حاجت
روائی میجویند و بهمین خیال فاسد که در حق بندگان خدا با خدا هم میرسانند در ورطه پیر پرستی
و گور پرستی می افتند انتهی کلام مولانا رحمه الله تعالی پس از تقریر مولانا مبرور و
مغفور واضح شد که معنی وجاهت این هم است که صاحب رساله آنرا ذکر کرده و آیات قرآنیه
بر مصداق مقال صاحب رساله بسیار می اند مگر دو سه آیه کریمه تلاوت می آید در سوره سبا

سبیر باید وما لهم فیهما من شرک من شرکة لا خلقا ولا ملکا وما لهم منهم من ظهیر
یعینه علی تدبیر امرهما ولا تنفع الشفاعة عنده الا لمن اذن له ان یشفع او
اذن له لعلو شانه حتی اذا فزع عن قلوبهم ای یتربصون فزعین حتی اذا کشف
الفزع عن قلوب الشافعین والمشفوع لهم بالاذن قالوا بعضهم لبعض
ماذا قال ربکم فی الشفاعة قالوا الحق قالوا قال الحق وهو الاذن بالشفاعة
لمن ارتضی وهم المومنون وهو العلی الکبیر ذو العلو والکبریاء لیس
لملک ولا نبی ان یتکلم ذلک الیوم الا باذنه انتهی ما فی التفسیر البیضاوی من
سورة سبا و او تعالی عز شانه باوجودیکه در شان حضرت عیسی علی نبینا و علیه الصلوة
والسلام وجیها فی الدنیا والاخرة فرموده باز بجهت توبیخ و سرزنش اهل اعتقاد آن که
که آنجناب را مرتبه الوهیت گردانیده بودند بتوقیع فرمان ارشاد نموده قل فمن یملک من
الله شیئا ای فمن یمنع من قدرته ومشیته شیئا کذا فی المدارک ان اراد ان
یهلک المسیح بن مریم وامه ومن فی الارض جمیعا الایة و ایضا و اذ قال الله
یا عیسی بن مریم ءانت قلت للناس اتخذونی وامی الهین من دون الله
الایة یرید به توبیخ الکفرة وتبکیتهم فانهم لم یعتقدوا انهما مستقلان باستحقاق
العبادة وانما زعموا ان عبادتهما توصل الی عبادة الله وکانه قیل اتخذونی
وامی الهین متوصلین بنا الی الله تعالی انتهی ما فی البیضاوی پس معلوم شد که هر شخص و جاهت
ذی مرتبت یا باعتبار انعام و تشریف و مزید خیر و برکات و تقرب باشد چنانکه آیه کریمه وجیها
فی الدنیا والاخرة بران ناطق است یا باعتبار تسلط و غلبه و شوکت و منعت عرفا در محاوره
مردمان مستعمل می شود لیکن این معنی را صاحب رساله انکار کرده که مردمان جاهلان از بزرگان
خدا همچنین اعتقاد می کنند و در اوامر و نواهی خدا امید شفاعت ایشان التفات نمی کنند

رد کرده که درین معنی عجز و ذلت بسوی او تعالی عائد می شود تعالی الله عما یقول الظلمون
علواً کبیراً نه اینکه انکار شفاعت پیغمبران و دیگر اولیاء الله علیهم الصلوة والسلام نموده سوء ظن در حق
مسلم صالح کردن از آداب اهل سنت بعید ست از حق و بقلم سرسری این سطری چند نوشته شد
بیش ازین بوجه بسط نگارش خواهد یافت و این عاجز از علماء دین و ارباب ذی اعتبار که مذاق علمی
میداشته باشند التماس آن میدارد که اصلاح فرموده ثبت مهر خود ها فرمایند که حق از باطل
جدا شود و اعتراض دیگر معترض در باب شفاعت بالمحبت که بر صاحب رساله است خالی از
مکابره هم نیست عند التحقیق گو بظاهر عوام را مغالطه داده بر صاحب رساله تکفیر و تضلیل نموده
است پس پیشتر معنی محبت عباد بخدا تعالی چیست و معنی محبت خدا تعالی بعباد چگونه است
باید دانست که ازین ایضاح مرام و رفع اشکال الد الخصام بوجه احسن کرده و فاعلم ان
الجمهور المتکلمین قالوا ان المحبة نوع من انواع الارادات والارادة لا تعلق
الا بالجائزات ویستحیل تعلق المحبة بذات الله تعالی وصفاته فمن قولنا نحب الله
تعالی ای نحب طاعته وخدمته او نحب ثوابه واحسانه ومعنی یحب الله عبده ای یرید
اکرامه واستعماله فی طاعته وصونه عن المعاصی وکذا اذا کنا نحب الرجل العالم
لعلمه والصالح لصلاحه والرجل الشجاع لجرأته وغلبته الی اخر ما فی التفسیر
النیشاپوری ومحبة العبد لله ارادة طاعته والاعتناء بتحصیل مرضیته ومحبة
الله للعبد ارادة اکرامه واستعماله للطاعة وصونه عن المعاصی کذا فی البیضاوی والمحبة ارادة
ما تراه او تظنه خیراً وهی علی ثلثة اوجه محبة للذة کمحبة الرجل للمرأة ومنه ویطعمون
الطعام علی حبه مسکیناً ویتیماً واسیراً ومحبة للنفع کمحبة شیء ینفع به ومنه واخری
تحبونها نصر من الله وفتح قریب ومحبة للفضل کمحبة اهل العلم بعضهم لبعض لاجل
العلم فمحبة الله للعبد انعام علیه ومحبة العبد له طلب الزلفی لدیه قال الله تعالی
ان الله یحب التوابین ویحب المتطهرین ای یثیبهم وینعم علیهم کذا قال الامام الراغب

فی مفردات القرآن پس تعلق این هر سه معنی محبت که امام راغب وغیره بیان کرده مستحیل
است بذات پاک او تعالی جلشانه چه ازین فعل وی تعالی معلل بالاغراض میشود واین نقص است
بصفات و ذات او جلشانه پس معنی محبت داشتن او تعالی و محبوب گردانیدن او
مقربین درگاه خود را درجه بدرجه با علی و ادنی از بندگان خود عبارت از مجرد احسان و افاضت
خیر و برکت و عطای فضل و کرم اوست که باراده ذاتیه و مشیت ازلیه خود هر کرا معزز و ممتاز
گرداند و هر کرا اکرام و انعام فرماید محض بتفضل خود فقط و حق کسی بروی نیست که از ان سبب انعام
کند و کدام امر باعث و مهیج نیست که از ان جهت بنوازد و بخشد والله یختص برحمته من یشاء چه
افعال و مشیت و اراده او تعالی معلل بالاغراض نیست اصلا که آن باعث شود بر کردن
یا مانع گردد از نکردن چه او فاعل مختار علی الاطلاق است نزد اهل سنت و اگر عبادت و محبت
کسی از مقربین کاملین باعث انعامش شود پس درین صورت لازم آید که او تعالی مستکمل بغیره گردد
کتان همین غرض باشد از طاعت مطیعین و محبت محبوبین حاشا لله که او ازین غرض منزه
و غنی است بلکه بمحض فضل و کرم خود مرحمت و مکرمت میفرماید چنانکه در کتب عقاید و کلام [illegible]
بوجه تفصیل و بسط نظر باید کرد و فعل وی تعالی را مانند رحمت کردن و محبت و اجابت و اعزاز
و اکرام قیاس کردن بر افعال و اقوال و احوال مخلوقات سراسر جهل و نادانی است که این قدر
قدر و منزلت و عظمت و غنای مطلق او تعالی را سر مو نشناخته لهذا او جلشانه میفرماید در حق [illegible]
کسان که ما قدروا الله حق قدره و نزد ارباب بصیرت اظهر من الشمس است که هر مخلوق از بنی آدم
کاریکه میکند برای نفع رسانی بغیر پس نفع و سود دران در حقیقت برای خود میدانند باعتبار
حال یا مآل مثلا رنجیده کردن محبوب و معشوق خود را و ناخوش داشتن او را موجب قلق و اضطراب
خود می پندارد و بنظر از الم درد و رقت قلب خود که از ناخوشی این محبوب بسبب حزن و ملال من
خواهد بود پس دلشکنی او باعث ضرر خود که بحوق الم از ان باو خواهد رسید جایز نمی دارد و دوستی
و رضامندی و دلجوئی او را موجب منفعت و مسرت خود که انتفاء درد و الم است مرغوب و مطلوب میدارد

ومثلا پادشاه دنیا قول وزیر صائب تدبیر را بنابر انتظام والتیام سلطنت خود در امری قبول
ومنظور میکند اگرچه خلاف مرضی وی باشد چه میداند که اگر سخن وزیر را در امری که خلاف مرضی
باشد قبول نخواهم نمود این وزیر مخل انتظام ملک من ضرور خواهد بود زیرا که افعال و اقوال
هر مخلوق اگرچه از اشرف المخلوقات باشد معلل بالاغراض و مرتبط بعلت غائیه است خواه امر
دنیاوی باشد یا اخروی بلکه غرض اخروی مقصود اصلی است بنابران او تعالی در سوره انبیا از
احوال انبیا علیهم الصلوة والسلام خبر میدهد که کانوا یسارعون فی الخیرات ویدعوننا
رغبا ورهبا ای ذوی رغب ورهب او راغبین فی الثواب راجین فی الاجابة او فی الطاعة
وخائفین العقاب وکانوا لنا خاشعین والمعنی انهم نالوا من الله ما نالوا بهذه
الخصال انتهی ما فی التفسیر البیضاوی ودر سوره بنی اسرائیل میفرماید اولئک الذین یدعون
یبتغون الی ربهم الوسیلة ای یبتغون الی الله القربة بالطاعة کذا فی البیضاوی
ای القربة قیل الدرجة العلیا ای یتضرعون الی الله فی طلب الدرجة العلیا کذا فی معالم
التنزیل وباید دانست که اصل غرض تام دخول جنت و دیدار الهی است دران که بمقابله این هیچ چیز
از درجات عالیه و لذات ونشاط و آرام مقصود نیست چه دولت دیدار آن پاک پروردگار دران حاصل
خواهد شد وراحت و نعم گوناگون در آن مهیا و موجود است لهذا او تعالی در بسیاری جا از قرآن مجید
بشارت بجنت و انواع نعم این بندگان را داده است والغرض ضربان غرض یتشوق بعده شیء آخر
کالیسار والریاسة ونحو ذلک مما یکون من اغراض الناس وغرض تام هو الذی
لا یتشوق بعده شیء آخر کالجنة کذا قال الامام الراغب فی مفردات القرآن و مبین
غرض تام آیه کریمه فلا تعلم نفس ما اخفی لهم تا آیه جزاء بما کانوا یعملون است
بخلاف فعل وی تعالی جل شانه که هیچ چیز باعث بران اصلا نیست و نه توقع منافع آن نزد اهل سنت
چرا که او غنی مطلق است از انتفاع گرفتن باشیای مخلوقه خود از علویات وسفلیات زیرا که تعلیل در
افعال و موجب نقص و ذلت او تعالی میشود و ازین پاک است بلکه هر چه میکند بمشیت خود میکند و

بفضل وکرم خود می نوازد ذلک فضل الله یوتیه من یشاء الایة والله یختص برحمته
من یشاء لا یجب علیه شئ ولیس لاحد علیه حق والله ذو الفضل العظیم اشعار
بان النبوة من الفضل کذا فی التفسیر البیضاوی ودر سوره ملائکه میفرماید یزید فی الخلق
ما یشاء استیناف الدلالة علی ان تفاوتهم فی ذلک بمقتضی مشیته ومودی حکمته
لا امر یستدعیه ذواتهم الی اخر ما فی البیضاوی وغیره من التفاسیر وبهذا در
کتب عقاید اہل سنت وجماعت مقرر ومنقح گردیده بل اثابه بالطاعة فبفضله من غیر
وجوب علیه ولا استحقاق من العبد کیف لا یکون کذلک وما یصدر عنه من
الطاعات مع انها انما هو بخلقه تعالی لا یفی بشکر اقل قلیل من نعمه فکیف یستحق
عوضا عنه وان عاقب بالمعصیة فبعدله لانه لا حق لاحد علیه ولکل ملکه فله
التصرف فیه کیف یشاء والله تعالی احکم الحاکمین واعلم العالمین واقدر
القادرین فکل ما وضعه فی موضع یکون ذلک احسن المواضع بالنسبة الیه وان خفی
وجه حسنه علینا ولا غرض لفعله الغرض هو الامر الباعث للفاعل علی الفعل فهو
المحرک الاول للفاعل وبه یصیر الفاعل فاعلا ولذلک قیل ان العلة الغائیة علة
فاعلیة لفاعلیة الفعل والله اجل من ان ینفعل عن شئ او یستکمل لشئ فلا یکون
فعله معللا بالغرض وایضا کل من یفعل لغرض فوجود ذلک الغرض بالنسبة
الیه اولی من عدمه فلو کان لفعله تعالی غرض لزم کونه تعالی مستکملا بغیره
وهو ذلک الغرض ویشاهد من ان الشخص قد یفعل فعلا لنفع غیره فانه ولیحققه
یفعله لنفسه فانه انما یفعل اذا کان نفع ذلک الغیر اولی واحسن بالنسبة الیه
من عدم نفعه مثلا اذا احسن الی غیره لثواب الاخرة او لکونه محبوبا له او
متوقعا منه منفعته فظاهر وان احسن الیه للترحم والعطوفة علیه فلازالة رقة
القلب اللازم للجنسیة لمن یشاهد حوبا من المهلکة فهو بالحقیقة لازالة الرقة

عن نفسه داعي الحكمة فيما خلق وامر واودع فيهما للنافع ولكن لا شيء منها باعثا
له تعالى على الفعل تفضلاً ورحمة لا وجوباً كذا في شرح العقائد العضدية للملا
جلال وهكذا في فقه اكبر پس از تحریر ماسبق هویدا گردید که محبت کسی از مقربین بارگاه
او در باب شفاعت بر عفو جرائم عصاة باعث شدن نمی تواند برو یعنی مثلاً او احکم الحاکمین
و ارحم الراحمین بباعث وجاهت و محبوبیت بندگان مقبولین که ایشانرا بانواع انعام و اکرام و اعزاز
بنسبت خود سرفراز و ممتاز فرموده اشرف مخلوقات خود گردانیده اگر شفیع کسی از مذنبین عصاة
بدرگاه او شوند و مشیت و اراده ایزدی بعفو تقصیرات عاصی نباشد شفاعت ایشان هرگز مقبول
نخواهد بود و این چنین امکان ندارد چه او تعالی اگر باعث محبت و وجاهت ایشان شفاعت
قبول فرماید و اراده آن ندارد پس درین حال فعل قبول شفاعت وی تعالی معلل بالغرض
خواهد شد که از جهة غیر مستکمل گردیده و ازین عجز و نقص برو لازم آید و طریان عجز و نقص برو
محال است پس باعث محبت شدن کسی بر وی تعالی بعفو خطا عاصیان هم در حیز محال گشت
و بوقوع شد و بنابر همین که امری باعث بر فعل وی تعالی شدن نمی تواند مراد از رحمت در آیت
وی تعالی بر بندگان محض احسان و افضال وست بدون اراده رقت که مفضی الی الغرض
باشد بخلاف تراحم و تعاطف که فیما بین الناس ست که مراد ازین رقت قلب که نتیجه این غرض
ست لازم میشود الرحمة رقة تقتضي الاحسان الى المرحوم وتستعمل تارة في
الرقة المجردة وتارة في الاحسان المجرد عن الرقة نحو رحم الله فلانا واذا وصف
به الباري فليس يراد به الا الاحسان المجرد عن الرقة وعلى هذا روي ان الرحمة
من الله تعالى انعام وافضال ومن الادميين رقة وتعطف كذا قال الامام الراغب
في مفردات القرآن وغيره من المفسرين من اهل السنة واو تعالی بربینی در سورة
انعام میفرماید وربك الغني عن العباد والعبادة ذو الرحمة يترحم عليهم بالتكليف تكميلا
لهم كذا في البيضاوي پس اگر او تعالی جل شانه آنحضرت صلی الله علیه وسلم را بانواع اعزاز و اکرام مفتخر

فرموده سید الثقلین گردانیده خطاب مرحمت مآب نموده که ما ارسلناک الا رحمة للعالمین الآیة
وعسی ان یبعثك ربك مقاما محمودا الآیة ان فضله کان علیك کبیرا وغیرها
من الآیات الکریمة الکثیرة علی فضله صلی الله علیه وسلم ولیکن با اینهمه صفت در کارخانجات
خدائی خود دخل نداده در امر و نهی تابع و منتظر فرمان خود ساخت بلکه از خوض کردن در آن
نهی فرموده پس معلوم شد که عبد اگرچه اشرف و اکمل افراد انسان و محبوب جناب ایزد منان
باشد تاهم بصفت عبودیت که همین صفت کمال اوست مامور می باشد و چون و چرا در احکام الهی و اوامر و
نواهی و حکمت و اسرار نامتناهی معبود حقیقی خود کردن نمی تواند و این منافی منصب محبوبیت و
وجاهت وی صلی الله علیه وسلم نیست بلکه کمال عزت و تمکنت وی صلی الله علیه وسلم ست چنانکه
او تعالی میفرماید لیس لك من الامر شیء او یتوب علیهم او یعذبهم فانهم ظالمون الآیة
صاحب تفسیر نیشاپوری تحت همین آیه کریمه می نویسد هذه عبارته الحاصل منعه صلی
الله علیه وسلم من کل فعل وقول الا ما کان باذنه وامره وفیه ارشاد الی کمال
درجات العبودیة وان لا یخوض العبد فی اسرار ملکه وملکوته انتهی کلامه و در
تفسیر بیضاوی زیر همین آیه می گوید والمعنی ان الله مالك امرهم فاما ان یهلکهم او یکبتهم او
یتوب علیهم ان اسلموا او یعذبهم ان اصروا ولیس لك من امرهم شیء وانما انت
عبد مامور لانذارهم وجهادهم انتهی ما فی البیضاوی و همچنین در باب شفاعت
حسب این آیه کریمه وغیرها من ذا الذی یشفع عنده الا باذنه باید دانست پس از اینجا
اعتراض معترض بر رساله تقویة الایمان در باب رد شفاعت بالمحبت که بر طرز تفاهم الناس
واعتقاد ایشان که آنحضرت صلی الله علیه وسلم و دیگر انبیاء علیهم السلام محبوب رب العالمین هستند و معنی
محبت همین است که هرچه محبوب و معشوق بمحب و عاشق گوید و امر کند و شفاعت کسی درخواست نماید
لا محاله این محب و عاشق او را قبول کند و سر مو در هیچ کار و هیچ سخن وی فرق ننماید و خلاف مرضی محبوب
روا ندارد و اگرچه از مشفوع له بجای خود راضی نباشد مگر از فرط محبت محبوب چشم از آن پوشی بخشد

چه اگر خلاف کند معنی محبت مرتفع شود حالانکه او تعالی بر محبوبیت نبی صلی الله علیه وسلم ارشاد فرموده
ولسوف یعطیک ربک فترضی وغیرها من الایات الصریحة علیها الی آخر ما قال المعترض نسبت
جناب باری جل شانه که صفت وربک الغنی ذو الرحمة ولا یسأل عما یفعل وهم یسألون مردود ومدفوع
شد چه این معنی محبوبیت ومعشوقیت میان مخلوقات با خودها مسطور ومتصور است که افعال ایشان معلل بالاغراض نیست جاری
نه بجناب اقدس خالق السماء والارض چه ازین معنی در شان وی سبحانه نقص وعجز لازم می آید چنانکه دلایل این بالا
گذشت آری وقادر مطلق وغنی برحق وعده شفاعت کنانیدن عصاة مر انبیاء عم واولیاء وعلماء را خصوصا
وعده مقام محمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم را داده است که شفیعان را از ملائکه وانبیاء عم واولیاء وحفاظ وشهدا
وعلماء هستند باظهار عزت وجاه ایشان بدرگاه خود بمشیت واراده وترحم وتفضل وافضال خویش ایشان را
اذن جدید خواهد داد وخواهد فرمود که شفاعت فلان فلان مرة بعد اخری بکنید تا شما را شرف وعزت روبرو
خلایق بدربار عظمت شعار حاصل شود تا ایشان باذن مالک وحاکم ارحم الراحمین حقیقی وشفیع تحقیقی شفاعت
خواهند کنانید برای مذنبین در رفع عذاب وبرای دیگران برفع درجات واحادیث صحاح سته وغیرها را
در باب اذن جدید مرة بعد اخری نظر باید نمود قال الامام النووی فی صحیح مسلم قوله صلی الله علیه وسلم
فیأتونی فاستأذن علی ربی فیؤذن لی قال القاضی عیاض رحمه الله معناه والله اعلم فیؤذن
لی فی الشفاعة الموعود بها والمقام المحمود الذی ادخره الله تعالی له واعلمه انه یبعثه فیه قال
ثم ارجع الی ربی فی الرابعة فاحمده بتلک المحامد ثم اخر له ساجدا فیقال لی یا محمد ارفع راسک
وقل یسمع لک وسل تعطه واشفع تشفع فاقول یا رب ائذن لی فیمن قال لا اله الا الله قال لیس
ذلک لک وقال لیس ذلک الیک ولکن وعزتی وکبریائی وعظمتی وجبریائی لاخرجن من قال لا اله الا الله کذا فی
صحیح مسلم وشرحه للنووی ودرین باب کسی را از اهل سنت وجماعت که اعتقاد مصنف رساله تقویة
الایمان برین است خلافی نیست هرگز چنانکه صاحب رساله خود در قسم ثالث در باب شفاعت بالاذن تصریح کرده است
بران وجمله تقریر رساله وما علیه درین قسم ثالث مفصلا عنقریب می آید که بر صاحبان انصاف که زین علماء متبحر
واضح خواهد بود که صاحب رساله منکر شفاعت سید المرسلین صلی الله علیه وسلم است یا نی و دیگر اعتراض ۱۴

معترض بر رسالہ تقویت الایمان این ست کہ ازین عبارت رسالہ مذکورہ کہ تیسری یہ صورت
ہی کہ چور پر چوری تو ثابت ہوگئی مگر وہ ہمیشہ کا چور نہین ہی اور چوری کو اوسنی اپنا پیشہ نہین ٹہرایا مگر
نفس کے شامت سی قصور ہوگیا سو اوسپر شرمندہ ہی اور دن رات ڈرتا ہی اور بادشاہ کی آئین کو سر اور
آنکہون پر رکہکر اپنی تئین تقصیر وار سمجہتا ہی الی آخرہ چنان مصرح میشود کہ شفاعت شافعین خصوصاً
شفاعت سید المرسلین صلی اللہ علیہ وسلم درحق عاصی تائب و خائف خواہد بود باذن وسبحانہ و
تعالی چنانچہ عبارتش مگر ہمیشہ کا چور نہین اور چوری کو اوسنی کچہہ اپنا پیشہ نہین ٹہرایا مگر نفس کے شامت
سی قصور ہوگیا سو اوسپر شرمندہ ہی اور رات دن ڈرتا ہی آہ برآن ناطق ست و برای عاصی
مصر غیر خائف مفہوم نمی شود چہ ہرگاہی کہ صاحب رسالہ گفت مگر ہمیشہ کا چور نہین اور چوری کو اوسنے
کچہہ اپنا ہمیشہ نہین ٹہرایا الخ پس ازین مفہوم شد کہ شفاعت اہل پیشہ معاصی مرتکب آن و مصر
برآن و غیر تائب را نخواہد شد کہ اہل پیشہ معصیت ہمین مصر غیر تائب و خائف ست و نزد یک صاحب
رسالہ اینکس مستحق عقاب و محروم الشفاعت گشت و حال آنکہ درین خلاف حدیث شفاعتی کہ شفاعتی
لاہل الکبائر من امتی کہ بدین اتفاق اہل سنت ست لازم می آید چہ صاحب رسالہ ذکر شفاعت تائب
کرد و غیر تائب نکرد پس ازین مفہوم شد کہ مرتکب کبیرہ و مصر غیر خائف معذب شود و از شفاعت
محروم گردد جوابش اینست کہ مراد صاحب رسالہ ازین عبارت مذکورہ بالا کہ معترض آورده است
آنرا مرتکب معصیت ست مگر خود را بسبب آن معصیت گنہگار و شرمسار میداند و لرزان و ہراسان از ان سبحانہ
اگرچہ افعال قبیحہ از وے بمقتضای نفس سرکش مدام سرزدہ می شوند و گناہ را گناہ پنداشتہ و افعال قبیحہ را زشت
و زبون و موجب عقاب گوناگون می پندارد پس این کس معصیت را پیشہ و حرفہ بدین طریق کہ
استحسان و استباحت معاصی نماید و ہرگز خوف الہی از ان نباید نگرفت بلکہ بار تکاب معصیت پشیمان
ندامت و استغفار نمیپرفت اگرچہ در روزی ہفتاد بار گناہ کردہ باشد این را مصر بگناہ نخواہند گفت چنانچہ
در حدیث شریف وارد ست عن ابی بکر الصدیق رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
ما اصر من استغفر وان عاد فی الیوم سبعین مرۃ رواہ الترمذی و ابوداؤد کذا فی

المشکوة فی باب الاستغفار والتوبة و برین معنی کلام الهی هم مشعر است ولم یصروا علی ما
فعلوا الایة ای لم یقیموا علی قبح فعلهم والاصرار الاقامة قال علیه السلام ما اصر من استغفر وان
عاد فی الیوم سبعین مرة وروی لا کبیرة مع الاستغفار ولا صغیرة مع الاصرار
وهم یعلمون انهم اساؤا او هم یعلمون انه لا یغفر ذنوبهم الا الله کذا فی المدارک وغیره من
التفاسیر پس هیچکس از اهل پیشه معصیت نماند بموجب خبر خیر البشر صلی الله علیه وسلم و مراد از
اهل پیشه معصیت آن کس است که بر گناه شنیع و مصر و بی باک که بر نا صح خود خشمناک میشود
و بر جرایم خود ندامت و پشیمانی نخورد چه معنی استباحت اینست که در دل خوف عذاب بر آن
نماند و قبح آن در اعتقاد دور شود اگرچه بظاهر میگوید که این معصیت را برای مصلحتی حرام کرده اند
شرعاً چه معنی استباحت مباح دانستن است نه مباح گفتن و تحقیق این معنی از تفسیر عزیزی بکار رفتن
می باید بهر عبارته نیز باید دانست که استباحة معصیة کفر است و معنی استباحة آنست که در دل
خوف عقاب بر آن نماند و قبح در اعتقاد زائل شود گو مداند که این معصیت معصیت است زیرا که معنی
استباحه مباح دانستن است نه مباح گفتن و چون خوف عقاب از معصیت زائل شد و آن معصیت در اعتقاد
قبیح نماند مباح گردید و معامله مباحات با آن معصیت بوقوع آمد ظاهر است که زبان فهمی فهمند که انکار ورد
حرمت او در شرع نیز لازم استباحه است و این معنی نادر الوقوع است از روی احادیث و آیات
در تحقیق استباحه همانقدر کافی است انکار و رد حرمت او در شرائع بدل یا بزبان ضرور نیست
بسا اوقات شخص چنین اعتقاد میکند که در شرع بنابر مصلحت عام تا رسم فاسد شیوع نیابد و رفته
رفته بجز قبیح دیگر نشود این فعل را حرام ساخته اند و برای ترهیب و تخویف وعید عقاب نموده
والا فی نفسه این فعل وجهی از قبح ندارد و عقاب بر آن مرتب نمی شود و این فرق بخاطر نگاه باید
داشت که در فهم اکثر احادیث و آیات این باب بکار آید تمام شد عبارت تفسیر عزیزی مولانا حضرت
شاه عبد العزیز قدس سره تحت آیت کریمه بلی من کسب سیئة واحاطت به خطیئته
آری هر که کسب کند گناهی را اگرچه آن گناه صغیره باشد و کمتر از کفر است گناه و اخذ رشوت و احاطه کرد

تا وگناه او از جوارح بدل رسد و بلند و عظیم بروار و بعد از آن استحسان آن گناه در دل جا گیرد و انکار قبح
او بخاطر نشیند پس کفر لازم آید و بدون این حد احاطه نیست انتهی ما فی التفسیر العزیزی بعد از کتب
عقاید و فقه مینویسند که الاصرار بالصغیرة کبیرة والاصرار بالکبیرة اشد المعصیة کفر و کذا استحلال المعصیة استخفافا فی
الشرع کفر و ظاهر است که استغفار معاصی مزیل معاصی است و اگر نکند رفته رفته بارتکاب معاصی در دل مرتکب
معاصی نکته سوداء می نشیند چنانچه حدیث شریف برین شاهد است عن ابی هریرة رضی الله عنه قال قال رسول الله
صلی الله علیه وسلم ان المومن اذا اذنب کانت نکتة سوداء فی قلبه فان تاب واستغفر صقل قلبه وان
زاد زادت حتی تعلو قلبه فذلکم الران الذی ذکر الله کلا بل ران علی قلوبهم ما کانوا یکسبون رواه احمد
والترمذی وابن ماجه وقال الترمذی هذا حدیث حسن صحیح کذا فی المشکوة فی باب الاستغفار والتوبة پس
اول تحت شفاعت شافعین خصوصاً شفاعت سید المرسلین صلی الله علیه وسلم داخل است که شفیعان باذن
مالک الملک شفاعتش خواهند کنانید چه او نیز زمره اهل اسلام است چنانچه صاحب رساله ذکر شفاعت
او باذن حق سبحانه تعالی نموده و ثانی از دایره شفاعت خارج است که در زمره کفار ملحق شده
باستحسان معاصی و شفاعت شفیعان برای مسلم باذن او تعالی ثابت است نه برای کافر لهذا ذکر او نکرد
که از حد شفاعت خارج برین تقدیر و تقریر که عبارت رساله بران صاف دلالت میکند هیچ اعتراض
بر صاحب رساله وارد نمیشود که موافق طریقه اهل سنت است کما لا یخفی علی المتامل المنصف و اگر معترض
بزعم خود این فهمد که ازین عبارت رساله مذکوره لا محاله این مفهوم میشود که صاحب رساله ذکر شفاعت
تائب و خائف کرده مصر غیر تائب ذکر نکرد و پس ازین صاف مفهوم گردید که مرتکب کبیره و مصر بران
معاقب و معذب شود و از شفاعت محروم خواهد بود بالله التوفیق میگویم جواب این اعتراض
باختیار این شق که صاحب رساله ذکر شفاعت مرتکب کبیره بر آن و غیر تائب گرچه نکرده جواز او از دلیل
مقرره اهل سنت که بقلم می آید دو وجه دارد اول جواب اعتراض معترض آنکه استحقاق حرمان شفاعت منافی
ثبوت آن نمیشود چنانچه استحقاق عذاب عقاب منافی عفوان نیست زیرا که تارک واجب مرتکب را
مستحق حرمان شفاعت و عقاب است بنظر الی الذات چه حکم تحریم آن ثابت می باید با آن استحقاق

عقاب و حرمان ولیکن مستحق ابدی نیست و عفو از کرم او تعالی است چه حکمت شارع و وضع شریعت
برین مقتضی و مستقر گردیده منوط ثواب و تعلیق عذاب بعمل نیک و بد وابسته و مرتبط شود از روی
عقل باعتبار مذهب ماتریدیه یا از روی عادت الهیه که مطیع را بثواب برساند و عاصی را بعقاب
بنظر مذهب اشاعره چنانکه تفصیل این بیان از مسلم الثبوت و شروح آن نگارش می یابد بعرف
الواجب هو ما استحق العقاب تارکه عقلیا او عادیا ای الفعل الذی خاطب الشارع باستحقاق العقاب
علی الترک قوله عقلیا او عادیا تمییز الاستحقاق بیان احتمالیه الاول ناظر الی مذهبنا فان الحسن والقبح
عقلی عندنا وهما استحقاق الثواب والعقاب والثانی ناظر الی مذهب الاشعریه فان عنده لا
استحقاق للعبد الا باعتبار ان العادة الالهیه جرت بان یوصل الفاعل الثواب و یوصل التارک
العذاب فان قلت لو کان الواجب موجبا لاستحقاق العذاب یلزم ان لا یتخلف عنه العقاب ویلزم
ان لا ینفع التوبة والشفاعة قلنا ان التخلف للعفو والعفو من الکرم الالهی وهذا لا ینفی الاستحقاق ومثله
هذا فی القصاص والدیون وذلک لان النفس الانسانیة بالافعال الرذیلة مکدرة فاذا تابت و تحلت
بالحلی الحسنة زالت الکدورة فاستحق العفو اذ هو تعالی رحمن و عفو و رحیم یرتجی منه تعالی
ان یعفو انتهی ما فی شرح تاج العلماء رئیس العرفاء المتخلق باخلاق سید المرسلین مولانا نظام الدین قدس سره
قوله الواجب هو ما استحق العقاب تارکه عقلیا او عادیا هذا بیان لاحتمال الاستحقاق فالاول بالنظر الی مذهبنا
فان الحسن والقبح عقلیا عندنا وهما استحقاق الثواب والعقاب والثانی بالنظر الی مذهب الاشعریة والمقصود
من الکلام هذا جواب سوال مقدر تقریره لو کان ترک الواجب موجبا لاستحقاق العقاب یلزم عدم تخلف
العقاب عن التارک ولا یمکن الخلاص عنه ولا ینفع التوبة والشفاعة مع ان التوبة و شفاعة الشافعین
سید المرسلین و آله الطیبین نافعة ماحیة للعقاب والجواب ان التخلف للعفو والعفو من الکرم وهذا لا ینفی
الاستحقاق فالتارک مستحق العقاب بالنظر الی الذات فان الحکم بتحریم الترک یقتضی به الاستحقاق و قرب
المستحق الی المستحق لکن لم یقتض اقتضاء بحیث لا یتخلف عنه ولا یتجاوز الله فعلق فضلا وکرما
العفو من التوبة والشفاعة من شانه تعالی وهو اکرم الاکرمین و [illegible] سیما فی الشرح ان النفس

الانسانیه بالافعال الرذیلة مکدرة واذا تابت وتحلت بالحلی الحسنة زالت الکدورة فاستحق العفو اذ هو تعالی رحمن وغفور ورحیم یرتجی منه تعالی ان یعفو والتفصیل فی علم الکلام وقیل فی تحدید الواجب انه ما اوعد بالعقاب علی تارکه ولا یخرج العفو عن هذا التعریف فان الخلف فی الوعید جائز دون الوعد ورد هذا الجواب بان تجویز الخلف فی الوعید باطل بان الایعاد الکلام خبر فان الله تعالی یخبر عن کون ما اوعد به فی الآخرة وکل خبر من الله تعالی فهو صادق قطعا والخلف یستلزم عدم صدقه فهو ینافیه فیکون باطلا فلا یتصور الخلف فی الوعید ایضا والمدعی تجویز کونه انشاء للتخلف کما قیل فی حواشی الفاضل مرزا جان علی شرح المختصر العدول عن الحقیقة بلا موجب وهو باطل فهذا التجویز باطل فبقی الرد کما کان والثانی بالعادة کما علی ان شأنه یجری فی الوعد فینسد باب المعاد واذا کان الوعید انشاء للتخویف والوعد للترغیب والتحریض مع قصور منهما فی الآخرة فینسد باب المعاد وهو مفتوح اقول لو تم هذا الجواب الذی اجاب به مرزا جان بقوله وتجویز کونه الخ لدل الجواب علی ابطال العفو مطلقا ای لا یتصور العفو اصلا والکلام فی خروجه بعد تسلیم وجوده بهذا ر والثالث علی قول مرزا جان فلا بد ان یقال ان الایعاد فی کلامه تعالی مقید بعدم العفو حاصله انه اذا لم یتم تجویز الخلف فلا بد ان یقال ان الایعاد الواقع فی کلامه تعالی کقوله ومن یقتل مومنا متعمدا فجزاءه جهنم خالدا آه وغیر ذلک مقید بعدم العفو فمعناه ان هذا الجزاء انما یکون علی تقدیر عدم العفو اذ لو تحقق العفو فلا جزاء ومثل هذا فی کلام الالهی وهکذا فی کلام النبوی انتهی ما فی شرح سلم الثبوت للفاضل الالمعی مولانا محمد مبین اسکنه الله تعالی فی اعلی علیین پس مرزا جان فری الفاضل رشید ما مولانا نظام الدین و محمد مبین رحمة الله علیهما در شرح سلم الثبوت وعفو وشفاعت سر تو به و بندا مستعا که اقرب الی الاجابت است هم ذکر کردند شاید بزعم معترض الله الخصام این بزرگان نیز منکر شفاعت عاصی غیر تایب بودند چه ذکر شفاعت وعفو غیر تایب نه نموده اند چنانچه صاحب رساله تقویت الایمان زعم کرده نعوذ بالله من سوء الظن والاعتقاد بالمومنین فظاهر است که او تعالی

جابجا در قرآن مجید بنا بر اصلاح وتهذیب نفس انسانیه که مقصود از انزال فرقان حمید همین است
اعمال صالحه را با ایمان مقترن ساخته است ودر وعید عصاة مصرین تشدد کرده وتخویف
اولی النهی را بنواخته چنانچه صاحب تفسیر بیضاوی تحت همین آیت کریمه من یقتل مومنا
متعمدا فجزاؤه جهنم خالدا فیها گفته درین آیت تشدید است ونزد ابن عباس رضی الله عنه
توبه قاتل عمد نیست شاید که ازین تشدید اراده کرده باشد ونزد جمهور علما این مخصوص است
بآنکس که توبه نکرده باشد یعنی جزای وی همین شود اگر توبه نکند بنا بر تغلیظ یا در صورت عدم
عفو اگرچه عذاب ابدی بر وی نشود لقوله تعالی وانی لغفار لمن تاب وعندنا مخصوص است بمستحل
یا مراد از خلود مکث طویل است چه عصاة مومنین را عذاب دوزخ ابدی نخواهد بود وقال فی البیضاوی
ومن یقتل مومنا متعمدا فجزاؤه جهنم الخ لما فیه من التهدید العظیم قال ابن عباس رضی الله عنه
لا تقبل توبة قاتل المومن عمدا ولعله اراد به التشدید اذ روی عنه خلافه والجمهور على انه
مخصوص بمن لم یتب لقوله وانی لغفار لمن تاب ونحوه وهو عندنا اما مخصوص بالمستحل له کما ذکره
عکرمة او المراد بالخلود المکث الطویل فان الدلائل متظاهرة على ان عصاة المومنین
لا یدوم عذابهم انتهى مختصرا وفی البیضاوی وقال القفال الایة تدل على ان جزاء قتل العمد
ما ذکر وقد یقول الرجل لغیره جزاؤک ان افعل بک کذا الا انی لا افعل ولا یخفى ضعف هذا الجواب
ایضا لدلالة سائر الایات کقوله ومن یعمل سوءا یجز به ومن یعمل مثقال ذرة شرا یره
على انه یوصل الجزاء الى المستحقین البتة ولان قوله وغضب الله علیه ولعنه واعد له عذابا عظیما
صریح فی انه تعالى سیفعل به ذلک لا سیما وقد اخبر عنه بلفظ الماضی لیعلم انه کالواقع والتاکید
المعانی نقل عن ابن عباس ان التوبة من اقدم على قتل العمد العمد وان غیر مقبوله وعن سفیان کان
اهل العلم اذا سئلوا قالوا لا توبة وحمله الجمهور على التغلیظ والتشدید انتهى ما فی التفسیر النیشاپوری
پس ازین تفسیر هم واضح میشود که ایصال جزا بسوی مستحقین البته خواهد شد چه بلفظ البته
که دلالت بر قطعیت میدارد ذکر کرده ودرینصورت صاحب رساله اگر بنا بر تشدید بود

قول جمهور ذکر شفاعت عصاة مصرین غیر تائبین نکرده بر وجه قصور نزد اهل علم الیقین
شائع است که در کلام تهدید می کنند چنانکه عبارت تفسیر نیشاپوری وغیره را بغور
تامل نظر باید کرد و از نیجاست که علامه حسن چلپی بر کلام صاحب تلویح که مرتکب مکروه تحریمی را
مستحق حرمان شفاعت گفته توجیه کرده که مستحق حرمان شفاعت را وقوع شفاعت
منافی نیست چنانکه مستحق عقاب را عفو منافات ندارد و یا مراد از حرمان حرمان موقت است
نه مؤبد که خلاف مذهب اهل سنت لازم آید پس اولا عبارت تلویح را باید دید ثانیا تقریر محشی را
می باید شنید کراهة التحریم الکائن الی الحرام اقرب بمعنی ان فاعله یستحق محذورا دون
العقوبة بالنار کحرمان الشفاعة انتهی ما فی التلویح فی بحث تعریف الفقه قوله کحرمان الشفاعة آه
فاستحقاقه لا ینافی وقوعها کما لا ینافی استحقاق العقاب العفو ویجوز ان یراد الحرمان یرد
الموقت فلا یرد ان هذا الفاعل لیس فوق مرتکب الکبیرة فی الجرائم وهو لا یحرم من الشفاعة وان
مات قبل التوبة لقوله علیه الصلوة والسلام شفاعتی لاهل الکبائر من امتی انتهی کلام المحشی
حسن الچلپی علی حاشیة التلویح وایضا علق المنهیة علی حاشیته فی هذا المقام بقوله قد یقال حرمان
الشفاعة لرفع الدرجة لا للتخلیص من النار ولیس لک ان تقول ان اوجه حرمان کونه شفیعا للغیر
لا کون الغیر شفیعا لانه بین فی مباحث الاحکام استحقاق حرمان فیه بقوله علیه السلام
من ترک سنتی لم ینل شفاعتی انتهی ما فی المنهیة قال صاحب التصریح فی حاشیة التلویح
او حرمان الشفاعة فی بعض مواقف الحشر مع ان استحقاق الحرمان لا ینافی وقوعها
وما قیل من ان المراد به حرمان الشفاعة لغیره من المذنبین فهو مناف لما قال قدس سره
فی مباحث الاحکام من ان ترک السنة المؤکدة قریب من الحرام یستحق حرمان الشفاعة لقوله
علیه الصلوة والسلام من ترک سنتی لم ینل شفاعتی انتهی ما فی التصریح وایضا قال صاحب
التلویح فی مباحث الاحکام معنی القرب الی الحرمة انه یتعلق به محذور دون العقوبة بالنار
کحرمان الشفاعة فترک الواجب حرام یستحق العقوبة بالنار وترک السنة المؤکدة قریب

من الحرام يستحق حرمان الشفاعة لقوله عليه السلام من ترک سنتي لم ينل شفاعتي انتهى ما في
التلويح قوله دون استحقاق العقوبة بالنار كحرمان الشفاعة اعتراض عليه بان الحرمان
يستلزم استحقاق العقوبة بالنار لان ترک الشكر يستلزمه وهو حاصل لجميع الناس فلولا
الشفاعة لاستحق الجميع العقوبة بالنار والجواب ان ترک الشكر يستوجب استحقاق العقوبة
بالنار اذا كان الشكر مقدورا والشكر على جميع النعم التي من جملتها الاقدار على الشكر لا تفي به
الطاقة البشرية كما اعترف المعترض على ان الشفاعة تدفع العقوبة بالنار لا استحقاقها اما
الاعتراض بان مرتكب الحرام بل الكبيرة لا يستحق حرمان الشفاعة فكيف مرتكب المكروه فقد مر منا
في تحقيق تعريف الفقه جوابه ولا يحتاج الى ان يقال معنى الحديث الشريف من ترک سنتي متهاونا
ومستخفا لم ينل شفاعتي لانه كافر والكافر لا ينال شفاعته عليه السلام انتهى كلام المحشي
حسن الجلبي في حاشية التلويح پس چنانکه صاحب تلويح مرتکب مکروه تحريمي و تارک سنت موکده را
بنابر وعيد مستحق حرمان شفاعت نوشته و محشيانش تاويلش حسب قواعد اهل سنت کرده
چنانکه گذشت بچنين عرض صاحب رساله است که عاصي مصر تايب و خايف از ارتکاب کباير
قبايح از جهت وعيد الهي که کذب را درو دخل اصلا نيست مستحق عقاب و حرمان
شفاعت گشت مگر مستحق ابدي نيست چه وضع شرعي بمقتضاي اين عقاب و حرمان است
قطع نظر از عفو و شفاعت شافعين که بکرم و فضل او تعالى خواهد بود و اين استحقاق حسب
حرمان شفاعت موبدي نميشود و مگر امر شريعت براي او مسوق له و موضوع و مضبوط
نيست نزد ارباب بصيرت چنانکه صاحب تفسير نيشاپوري برين سر نهاني نيز افاده
فرموده قلما يأخذ العاقل بحكمة تعالى وهو نوط الثواب وتعليق العقاب بالعمل الصالح
والسيء لا بما هو غير مضبوط من عفوه عن بعض المذنبين وردوطاعة بعض المطيعين كما ان الحكمة
اقتضت ترتب الشبع والري على الاكل والشرب ولم يعهد الاتكال على ما عسى ان
يقع بالنسبة الى قدرته من اشباع شخص وارواءه من غير تناول طعام وشراب وبالعكس

وهذه نکتة شریفة تتم بها من وفق لها انتهی ما فی التفسیر النیشاپوری تحت هذه الآیة
اولئک هم المفلحون وجه دوم آنکه صاحب رساله بیان این قید نکرده که برای
عصاة غیر تائبین شفاعت نخواهد بود بلکه بیان شفاعت تائب و خائف نموده بنابر
انابت و تضرع الی الله که اقرب الی الاجابة والقبول است و این مامور بها است
که توبوا الی الله توبة نصوحا الآیة و الی الغفار لمن تاب الآیة لهذا ذکر شفاعت این نمود و
ذکر مصر و غیر تائب و خایف را نکرد که در صورت ترهیب اخافه همین مناسب مقام بود و لهذا
در تفسیر کبیر زیر آیهٔ کریمه و اتقوا یوما لا تجزی نفس عن نفس شیئا آه نوشته المسئلة الاولی
ان فی الآیة اعظم تحذیر عن المعاصی واقوی ترغیب فی تلافی الانسان ما یکون منه
من المعصیة بالتوبة لانه اذا تصور انه لیس بعد الموت افتدار ولا شفاعة ولا نصرة و
لا فدیة علی انه لا خلاص له الا با الطاعة فاذا کان لا یامن کل ساعة من التقصیر فی العبادة
صار حذرا خائفا فی کل حال و الآیة و ان کانت فی بنی اسرائیل فهو فی المعنی مخاطبة للکل لان
الوصف الذی ذکر فیه الیوم فذلک یعم من یحضر فی ذلک الیوم انتهی ما فی الکبیر مختصرا
و بیان شق بصفتی مستلزم نفی ماعداوی نمی تواند شد زیرا که در اصول فقه مقرر شده که عدم
ذکر شی یا تخصیص و تعلیق شی بر نفی ماعدا خود دلالت نمی کند موافق مذهب حنفی و همین محقق
و منصور است بنابر دلایل مضبوطه خصوصا در کلام الناس بمفهوم احتجاج نمودن جایز نیست
چنانچه در اشباه و نظایر می نویسد که حجت گرفتن بمفهوم در کلام الناس جایز نیست
در ظاهر مذهب که قول منصور است چنانچه در اوله احتجاج نمودن بمفهوم غیر جایز است التنصیص علی
الشی باسمه العلم یدل علی الخصوص عند البعض و عندنا لا یدل علی المسکوت عنه اصلا فکیف او جب
الحکم من حیث النفی و الاثبات فاذا قلت جائنی زید فقد سکت عن عمرو فلا یدل علی نفیه و الحکم
اذا اضیف الی المسمی بوصف خاص او علق بشرط کان دلیلا علی نفیه ان کان محل من الوصف
و التعلق و الا علی نفی الحکم عند عدم الوصف و الشرط عند الشافعی رح لا عندنا انتهی مختصر من نور

الانوار وغیره من کتب الاصول و لهذا در اشباه والنظایر نوشته است که فتوی دادن
بمفهوم جایز نیست ونشاید لایجوز الاحتجاج بالمفهوم فی کلام الناس فی ظاهر المذهب
کالادلة کذا فی الاشباه والنظائر قوله کالادلة ای قول الغیر ذلک تخصیص الشی بالذکر لایدل
علی نفی الحکم عما عداه کذا فی الحموی وغیره من المعتبرات الحنفیه پس در صورت مفهوم مخالف
نسبت اهل اعتزال بصاحب رساله کردن خلاف مذاهب اهل سنت خواهد بود وجه سیوم آنکه
غرض صاحب رساله ازین انکار شفاعت اصلا نیست بلکه مقصودش ازین تهدید و زجر و
دفع وغره و فریب آنکسان است که بحمایت و شفاعت اولیاء الله و بزرگان مقبولین
خود در اوامر و نواهی او تعالی غفلت میکنند و انرا بجا نمی آرند و بارتکاب معصیت دلیر اند
ومیگویند که بزرگان ما مستجاب الدعوات و مقبول الشفاعت عند الله گذشته اند ما را از عذاب
لامحاله رهائی بخشند اگرچه بسیاری گناه کنیم و باین غره و اعتماد از خدا تعالی نمی ترسند
و عزت و مالکیت او چندان بخاطر نمی دهند و بر بادشاهان دنیا قیاس می کنند چنانکه پادشاهان
دنیا از لحاظ و کار روائی بعضی وزیر و امیر طوعاً و کرهاً کسی مجرم را رها میکنند
و چار ناچار می بخشند و گاهی چنین زعم میکنند که او تعالی پیغمبر ما صلی الله علیه وسلم را چنین
و اختیار داده است که ولسوف یعطیک ربک فترضی و انحضرت علیه السلام احدی
از امت خود را به دوزخ رفتن نخواهند داد چه او تعالی پی مرضی انحضرت صلی الله علیه وسلم هیچگونه
نخواهد کرد که خلاف محبوبیت است پس این زعم ایشان مانند زعم بنی اسرائیل است که آبا
واجداد صالحین و انبیاء علیهم السلام خود مغرور بودند چنانکه برین مغروریت ایشان
خدا تعالی در قران مجید خبر داد واتقوا یوما لاتجزی نفس عن نفس شیئا ولایقبل منها
شفاعة ولایؤخذ منها عدل ولا هم ینصرون الآیة شاه عبد القادر صاحب برادر شاه عبد العزیز
صاحب قدس سرهما در ترجمه هندی خود تحت همین آیه کریمه می نویسند که بنی اسرائیل کهتی
هم کیسی هی گناه کرین بخشی جاوینگی هماری باپ دادا پیغمبر هیں همکو چهڑا لینگی ہم پر آیت

یا ایها الذین امنوا انفقوا مما رزقنا کم من قبل ان یاتی یوم لا بیع فیہ ولا
خلة ولا شفاعة می نویسند یعنی عمل کا وقت ابھی ہی آخرت مین نہ عمل بکتی ہین نہ کوئی
آشنائی دیتا ہین سی چھڑا سکتا ہی جب تک پکڑ نیوالا نہ چھوڑی انتھی کلامہ فی الترجمہ پس معترض خایب
بر رسالہ تقویت الایمان اعتراض میکند بر نفی شفاعت بر شاہ عبد القادر مرحوم نیز بکند کہ شاہ
صاحب مغفور ہم مینویسند کہ کوئی سفارش سی چھڑا سکتا ہی جب تک پکڑنیوالا نہ چھوڑی
انتھی چہ ایشان شفاعت را باختیار مالک غفار قہار علی الاطلاق کذاشتند و برین قیاس تقاریر
صاحب رسالہ باید فہمید واز کلام وی انکار و نفی شفاعت لازم نمی آید چہ درین بیان قہاریت
و مالکیت اوست ہر چہ خواہد بکند کسی از خاصان مقربین در ثواب و عقاب واذن او تعالی و عدم اذن
او تعالی بطوریکہ خواہد ہر کرا باید چون و چرا و اعتراض بر وکردن نمی توانند واز ینجا نفی شفاعت
ایشان باذن مالک مطلق ثابت نمی شود پس رضا او را بہر حال مقدم باید داشت و با
امتثال احکام رضا جوئی باید انکاشت زیرا کہ او تعالی فعال لما یرید ست یعنی کنندہ است
ہر چیز را کہ میخواہد چون ارادہ بچیزی متعلق شود دیگر امکان تخالف او را نمی ماند بخلاف
پادشاہان دیگر شاہ عبد العزیز قدس سرہ در تحت ہمین آیت مینویسند کہ از و تعالی بعید نیست
کہ گاہ معاملہ لطف و مغفرت و دوستی با بندگان فرماید و گاہی قہر و سخت نماید بلکہ از و تعالی
بعید نیست کہ انعام و انتقام را در حق یک نفر و یک کس بحسب اوقات مختلفہ
جمع کند پس بر انعام او تعالی کہ در وقتی مصروف خود باشد غرہ نباید شد
و از انتقام او تعالی در وقت دیگر مامون و بی خطر نباید بود انتھی ما فی
التفسیر العزیزی و برظاہر ست کہ خاصان خدا تعالی بی مرضی و اذن او
مالک الملک علی الاطلاق روز قیامت بر شفاعت کنانیدن کسی اقدام
نخواہند فرمود بلکہ در روہلہ اولی ہمہ از خواص مقربین لرزان خواہند بود
خصوصا عند المیزان و عند الکتاب و عند الصراط اگرچہ بعدہ اذن شفاعت دہند

کسیکه او تعالی شفیعان را خواهد داد که شفاعت فلان کس بکنید تا شما را عزت و
جاه حاصل شود خواهند نمود وعن عائشة رضی انها ذکرت النار فبکت فقال رسول
الله صلی الله علیه وسلم ما یبکیک قالت ذکرت النار فبکیت فهل
تذکرون اهلیکم یوم القیمة فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم
اما فی ثلثة مواطن فلا یذکر احد احدا عند المیزان حتی یعلم ایخف میزانه ام یثقل وعند
الکتاب حین یقال هاؤم اقرءوا کتابیه حتی یعلم این یقع کتابه فی یمینه ام فی
شماله من وراء ظهره وعند الصراط اذا وضع بین ظهری جهنم رواه ابو داؤد
وکذا فی المشکوة ومولانا شاه عبد العزیز قدس سره در تفسیر خود میفرمایند هذه عبارته
مگر شمه از شدت و سختی آن روز نزد تو بیان کنیم که آن روز یوم لا یملک نفس لنفس شیئا
یعنی روزیست که مالک نخواهد بود هیچ نفس برای هیچ نفس چیزی را و از همین جا شدت آن
روز توان یافت زیرا که در دنیا چون شخص ببلای گرفتار میشود اول با عوام مردم آن
بلا را در میان می نهد و چاره کار میجوید چون از عوام کار بر نمی آید بخواص که تعلق بدفع آن
دارند التجا می برد مثل طبیبان حاذق در دفع امراض و جراحان چابکدست در اورام
و کحالان تیز نظر در آفات العین و حاکمان عادل در مقدمه ظلم و ستم و تجربه کاران
و واقفان در دیگر امور چون این مردم بحال او متوجه نمی توانند ناچار بر شفاعت محبان
یا محبوبان آنها استمداد میکنند و گرهی از کار او میگشایند و دران روز علاقه ها
همه بر باد خواهد رفت یا هیچ علاقه هیچکس را منظور نخواهد ماند و دخل در چیزی از وقائع آنجا هیچکس
را نخواهد بود خواص آنجا در رنگ عوام سراسیمه و حیران سرداران آنجا منتظر اند با سر گشته و سر
گردان شفاعت دران روز بدون حکم مالک علی الاطلاق محال است تضرع و زاری در رنگ صبر و استقلال
بیفایده محض خیال درین آیت سه تعمیم واقع است اول در نفس مالکه دوم در نفس مملوکه سیوم در شیء مملوک و این سه
تعمیم کمال یاس و نا امیدی از چاره جوئی آن روز بهم میرسد چنانچه پوشیده نیست

والامر یومئذ للّٰہ یعنی حکم و فرمان آن روز محض برای خداست چنانچه در دنیا حکم پادشاه
بر رعیت و حکم والدین بر فرزندان و حکم آقا بر نوکر و حکم شوهر بر زن و حکم مالک بر مملوک
جاری بود دران روز انقطاع پذیرد و غیر از حکم او تعالی دیگری را مجال حکم نباشد
هر کرا او تعالی بجمیع وجوه پسندید نجات یافت و هر کرا بجمیع وجوه ناپسند فرمود هلاکت
ابدی نصیب او شد و هر کرا از بعضی وجوه پسند فرموده از بعضی دیگر ناپسند شفیعان را که پیغمبران
و اولیاء و علماء و حفاظ و شهداء و فرشتگان خواهند بود حکم خواهد شد که شفاعت فلان را
بکنید تا شما را عزت و جاه حاصل آید و این قسم شفاعت که موقوف بر حکم حاکم باشد
محل اعتماد و جای دخل و تصرف نیست که از همین تقریر معلوم شد که درین آیت چنانچه معتزله
می فهمند نفی شفاعت اصلا مذکور نیست بلکه شفاعت را بر حکم حاکم علی الاطلاق موقوف
داشتن است و همین است مذهب اهل سنت و جماعت انتهی ما فی العزیزی فی سوره اذا السماء انفطرت
و نیز شاه صاحب مرحوم زیر این آیت کریمه می نویسند که لا یتکلمون یعنی درین حالت اصلاً
سخن نگویند و دم نزنند اگرچه مقام شفاعت و شهادت باشد الا من اذن له الرحمن
مگر کسیکه پروانگی دهد او را رحمان و حکم شود که در حق فلان کس شفاعت کن یا شهادت ادا نما
این حکم باقتضاء رحمت باشد در حق آنکس انتهی کلامه فی سوره تسائل لا یملکون منه خطابا
قالوا ولاهل السموات والارض ای لا یملکون خطابه والاعتراض علیه فی ثواب
وعقاب لانهم مملوکون له علی الاطلاق ولا یستحقون علیه اعتراضا وذالک
لا ینافی الشفاعة باذنه یوم یقوم الروح والملئکة صفا لا یتکلمون الا من اذن له
الرحمن وقال صوابا تقریر و توکید لقوله لا یملکون فان هؤلاء الذین هم افضل الخلائق
واقربهم من الله اذا لم یقدروا ان یتکلموا بما یکون صوابا کالشفاعة لمن ارتضی الا باذنه
فکیف یملکه غیرهم کذا فی التفسیر البیضاوی وغیره اما اعتراض جهال و زعم فاسد ایشان که آنحضرت صلی
الله علیه وسلم راضی نخواهند شد در دخول نار کسی از امت عصاة خود پس این غرور شیطانی است و بانی ایشان

آنحضرت صلی الله علیه وسلم برضای جناب باری مالک مطلق متعلق درباب شفاعت وغیره
است زیراکه مشیت ورضاء الهی مقدم است بر رضای آنحضرت صلی الله علیه وسلم چنانچه
درباب هدایت که آنحضرت صلی الله علیه وسلم در حق اسلام ابوطالب واشباه
ایشان خواستند که ایشان از ایمان واسلام بهره مند شوند مگر مشیت وارادهٔ الهی برخلاف
این بود او که مسلمان نشدند چنانکه او تعالی فرمود انک لا تهدی من احببت
ولکن الله یهدی من یشاء وهو اعلم بالمهتدین وغیرها من الآیات الکریمة ظاهر است که
شفاعت فرع هدایت است یعنی هرکه در دنیا مهتدی باسلام شد مستحق شفاعت خواهد بود در
آخرت پس او تعالی بروز قیامت آنحضرت صلی الله علیه وسلم را برای شفاعت هرکسیکه اذن
فرماید آنحضرت صلی الله علیه وسلم باذن رحمن شفاعت خواهند فرمود ازین نفی انکار شفاعت
لازم نمی آید وهرکه این اعتقاد دارد که اذن ووعده آن بدنیا شد باز حاجت اذن جدید
در آخرت نخواهد بود پس این آیت واحادیث واقوال علما رد میکنند چنانچه از عبارات
ماقبل ومابعد واضح خواهد بود وبخاری ومسلم وغیره حدیثی طویل درباب اذن خواستن
آنحضرت صلی الله علیه وسلم درباب شفاعت نقل کرده است در مشکوة شریف موجود است
پاره ازان نوشته میشود قال فیاتونی فاستاذن علی ربی فی داره فیوذن لی علیه
فاذا رایته وقعت ساجدا قال فی المرقاة ای خوفا واجلالا او تواضعا واذلالا
فیدعنی ماشاء الله ان یدعنی ای فی السجود وفی مسند احمد انه یسجد قدر جمعة من
الدنیا کذا ذکره السیوطی فیقول ارفع محمد صلعم قل تسمع واشفع تشفع وسل تعطه
قال وارفع راسی فاثنی علی ربی بثناء وتحمید یعلمنیه ثم اشفع فیحد لی حدا فاخرج فاخرجهم من النار
الی آخر الحدیث ودرین حدیث اعواد الثانیة وارد شده ودرین حدیث طویل او تعالی هر بار حد کرده
خواهد داد که شفاعت فلان فلان کنید آنحضرت صلی الله علیه وسلم موافق قول فرموده او تعالی
شفاعت خواهند نمود درباب اذن وحد معین احادیث بسیار در صحاح سته وغیره وارد است [illegible]

باشد در کتب احادیث نظر کنند و ازین حدیث شریف اذن جدید ثابت شد پس هر که برین نظر کند
مخالف احادیث خواهد بود و در کتاب مواهب لدنیه در فصل دوم و مقصد ششم
نوشته است در سوره والضحی وما یعطیه بعد مماته صلی الله علیه وسلم وما یعطیه فی
القیامة من الشفاعة والمقام المحمود وما یعطیه فی الجنة من الوسیلة والدرجة الرفیعة
والکوثر وقال ابن عباس یعطیه الف قصر من لؤلؤ ابیض ترابها المسک فیها ما یلیق بها وبالجملة
فقد دلت هذه الآیة علی انه تعالی یعطیه صلی الله علیه وسلم کل ما یرضیه فاما ما یغتر به الجهال من انه
صلی الله علیه وسلم لا یرضی ان یدخل احد من امته النار فهو من غرور الشیطان لهم ولعبه بهم فانه
صلی الله علیه وسلم یرضی بما یرضی به ربه تبارک وتعالی وهو سبحانه یدخل النار من یستحقها من الکفار
والعصاة ثم یحد لرسول الله صلی الله علیه وسلم حدا یشفع فیهم ورسول الله صلی الله علیه وسلم
اعرف به وبحقه من ان یقول لا ارضی ان یدخل احد من امتی النار او یدعه فیها بل ربه تبارک
وتعالی یاذن له فی الشفاعة فیشفع فیمن شاء الله ان یشفع فیه ولا یشفع فی غیر من اذن له
ورضی انتهی ما فی المواهب اللدنیة له ما فی السموات وما فی الارض لان کل ما سواه فانما تقومت
ماهیته وتحصل وجوده به فیکون ملکا له ویلزم منه ان یکون حکمه جاریا فی الکل ولا یکون لغیره
فی شیء من الاشیاء حکم الا باذنه وامره هو المراد من قوله من ذا الذی یشفع عنده الا باذنه ومعنی
الاستفهام ههنا انکار ای لا یشفع فیه رد علی المشرکین القائلین للاصنام هؤلاء شفعاؤنا
عند الله قوله من ذا الذی من الملائکة والانبیاء والصالحین والشهداء والغرض انه سبحانه
عالم باحوال الشافع والمشفوع له فیما یتعلق باستحقاق الثواب والعقاب لانه عالم بجمیع المعلومات لا
یخفی علیه خافیة والشفعاء لا یعلمون من انفسهم ان لهم من الطاعات ما یستحقون به هذه المنزلة
العظیمة عند الله ولا یعلمون ان الله تعالی اذن لهم فی تلک الشفاعة ام لا کذا فی
التفسیر النیشاپوری والکبیر وایضا فی الکبیر وهذا یدل علی انه لیس لاحد من الخلائق ان
یقدم علی الشفاعة الا باذن الله تعالی انتهی ما فی التفسیر الکبیر و در شرح عقاید ملا جلال

مذکور ست والشفاعة لدفع العذاب ورفع الدرجات حق لمن اذن له الرحمن من الانبیاء
والمؤمنین بعضهم لبعض لقوله تعالی یومئذٍ لا تنفع الشفاعة الا لمن اذن له
الرحمن ورضی له قولا وقوله تعالی من ذا الذی یشفع عنده الا باذنه انتهی ما فی
شرح العقاید العضدیه و علامه شیخ زین الدین بغدادی در تفسیر خود مسمی بلباب
التاویل معانی التنزیل که مشهور بتفسیر خازن ست می نویسد تحت همین آیت من ذا الذی یشفع
عنده الا باذنه ای بامره وهذا استفهام انکار والمعنی لا یشفع عنده احد الا
بامره وارادته وذلك ان المشرکین زعموا ان الاصنام یشفعون لهم فاخبر انه لا شفاعة عنده
الا ما استثناه بقوله الا باذنه یرید بذلك شفاعة النبی صلی الله علیه وسلم وشفاعة الانبیاء و
الملائکة والمؤمنین انتهی کلامه وایضا فی هذا التفسیر قال الله تعالی قل لله الشفاعة جمیعا ای
لا یشفع احد الا باذنه فکان الاشتغال بعبادته اولی لانه هو الشفیع فی الحقیقة وهو یاذن
فی الشفاعة لمن یشاء من عباده انتهی ما فیه وقال فی التفسیر الکبیر لا یملك احد فی یوم القیامة
شیئا فلا یقدر احد علی الشفاعة الا باذن الله فیکون الشفیع فی الحقیقة الذی یاذن
فی تلك الشفاعة فکان الاشتغال بعبادته اولی من الاشتغال بعبادة غیره انتهی و صاحب تفسیر
نیشاپوری در سورهٔ انعام زیر این آیت کریمه وانذر به الذین یخافون ان یحشروا الی ربهم لیس لهم من
دونه ولی ولا شفیع الآیة نوشته فان کان الضمیر للکفار فظاهر وان کان للمؤمنین
فشفاعة الملائکة والرسل اذا کانت باذن الله تعالی فانها تکون بالحقیقة من الله
تعالی فصح انه لیس لهم من دونه ولی ولا شفیع انتهی ما فی النیشاپوری و نیز در تفسیر مذکور
می نویسد هذه عبارته ثم ذکر من مزید عظمته وجلاله وانه لا یخرج امر من الامور من قضائه وتقدیره فقال
یدبر الامر ما من شفیع الا من بعد اذنه وانما ترك العطف لانهما کالتفسیر والتفصیل لما دل علیه
قوله ذلکم الله ربکم الخ والامر الشان اراد به احوال الخلق واحوال ملکوت السموات والارض والعرش

المعنی انه یقضی وینفذ بمقتضای حکمه ویفعل ما یفعله المصیب فی افعاله الناظم

فی ادبار الامور وعواقبها لئلا یدخل فی الوجود ما لا ینبغی قال الزجاج ان الکفار

الذین خوطبوا بهذه الآیة کانوا یقولون ان الاصنام شفعاؤنا عند الله فرد الله

علیهم بانه لیس لاحد ان یشفع الیه فی شیء الا بعد اذنه لانه اعلم بموضع الحکمة والصواب

فلا یجوز لهم ان یسالوا ما لا یعلمون انه صواب وصلاح ففی قوله یدبر الامر اشارة الی استقلاله

فی التصرف فی جانب المبدأ وفی قوله ولا شفیع اشارة الی استقلاله فی طرف المعاد انتهی

ما فی التفسیر النیشاپوری من سورة الرعد فثبت من الآیات والاحادیث والتفاسیر وکتب

العقاید ان کل وجیه ماذون له فی الشفاعة یوم القیامة من الله تعالی وهذا هو مقصود

صاحب تقویة الایمان فاعتبروا یا اولی الالباب واگر معترض گوید که مقربان خدا

تعالی از انبیا ومومنین صالحین بعبادت وریاضت خود مستجاب الدعوات ومحبوب

او سبحانه وتعالی شده اند وایشان را وجاهتی وقدری نزد حضرت حق تعالی پیدا شده که

هر چه میگویند حق تعالی بعمل آرد اگر چه خلاف مشیت وی باشد پس این چنین ظن او فاسد است چنانچه مولانا

حضرت شاه عبد العزیز قدس سره در سورهٔ جن میفرمایند عبارته هذه وانه لما قام عبد الله یدعوه یعنی وانکه

هرگاه برخیزد بندهٔ خدا که بدعوه تسبیحی تا بخواند خدا را او بسبب ذکر وخواندن او وحضرت حق بر

قلب او تجلی فرماید کادوا یکونون علیه لبدا یعنی قریب است که آدمیان وجنیان بر آن

بنده هجوم آورده باشند تا نور بر تو شوند یکی از آن بنده طلب فرزند میکنند ودیگری طلب

روزی ودیگر طلب خدمات دنیا ودیگری کشف کونی وعلی هذا القیاس وسبب این هجوم آوردن

هم او را منغص ومشوش میکنند وهم خود در ورطهٔ شرک وکفر گرفتار میشوند ونمیفهمند که این

نور الهی تجانه در وی این بنده بسبب کمال ذکر وعبادت نزول فرمود گویا این بنده تسبیحگاه تجلی خانه

خدائی شده او را وجاهتی وقدری نزد حضرت حق تعالی پیدا شده هر چه این گوید حق تعالی بعمل آرد چنانچه در دنیا مهمانان

خاطرداری میزبان بهمین مرتبه میباشند ولهذا اهل دنیا متجسس میباشند که بادشاه

وحاکم و فوجدار در خانہ ہر کہ می امید از وی حل مشکلات و حاجت روائی می جویند و بہمین
خیال فاسد کہ در حق بندگان خدا با خدا ہم میرسانند در ورطہ پیر پرستی و گور پرستی می افتند
انتہیٰ ما فی العزیزیہ وصاحب تفسیر بیضاوی در سورہ سبا تحت این آیت کریمہ وھو العلی
الکبیر نوشتہ ذو العلو والکبریاء لیس لملک ولا نبی ان یتکلم ذلک الیوم الا باذنہ انتہیٰ کلامہ
وصاحب رسالہ تقویۃ الایمان رحمۃ اللہ علیہ بایں معنی وجاہت کہ او تعالیٰ بشوکت و دبدبہ شفعاء حکم
سخن ایشان خواہ مخواہ قبول کند اگرچہ برخلاف مرضی او باشد انکار شفاعت بالوجاہت کردہ است نہ
از معنی وجاہت در این آیۂ کریمہ وجیہا فی الدنیا والآخرۃ کہ تحت اذن مندرج است چہ ایشان
مقبول الشفاعۃ باذن بحسب وعدہ او سبحانہ تعالیٰ برحق ہستند و باقی تحریر جواب شفاعت بالوجاہت
مع مالہ وما علیہ بموضع خود بجواب معترض مبین است در این مقام طرداً مذکور شد وجہ چہارم آنکہ غرض صاحب
رسالہ از تالیف این رسالہ ہندی انذار (ترسانیدن) عوام ...... کالانعام کہ گرفتار اند در شرک و معاصی ہدایت و
وعظ و تربیت ایشان است کہ بخوف عذاب الٰہی از منکرات و مناہی باز آیند و از اجتناب کبائر تہذیب
نفس نمایند و لہٰذا صاحب تیسیر مختصر غیر تائب را مورد انذار و اخافہ گذاشتہ و ذکر عفو و شفاعت
او نکردہ او مورد بشارت مطلقہ نیست نہ آنکہ عفو و شفاعت از و نخواہد بود الانذار مقدم علی البشارۃ
کذا فی التفسیر النیشاپوری وغیرہ من کتب الشریعۃ زیرا کہ بشارت مطلقہ بجنت برای مومن
صالح کہ اقتران اعمال صالحہ با ایمان مشروط افتادہ است برای بشارت مطلقہ و برای عصاۃ
غیر تائبین بشارت مقید است نہ مطلقہ بنا بر آن او سبحانہ تعالیٰ جا بجا در کلام پاک خود ایمان را
با اعمال صالحہ یاد فرمودہ است چنانکہ بر متدبران قرآن مجید پوشیدہ نیست لا انہم یقولون
یجوز ان یدخل المومن الجنۃ بدون الاعمال الصالحۃ واللہ تعالیٰ یبشر بالجنۃ من آمن و عمل صالحا
لان البشارۃ المطلقۃ بالجنۃ شرطہا اقتران الاعمال الصالحۃ بالایمان ولا تحصل لصاحب
الکبیرۃ البشارۃ المطلقۃ بل تثبت لہ بشارۃ مقیدۃ بمشیۃ اللہ ان شاء غفر لہ وان شاء
عذبہ بقدر ذنوبہ ثم یدخلہ الجنۃ کذا فی المدارک تحت ہذہ الآیۃ وبشر الذین آمنوا وعملوا الصالحات

١١٩٢ ٦٢٨٠ ق ٢٩٤٤٣

اقصى القناعة في حقيقة الشفاعة

Date	No.	Date	No.